

STADSHOLMEN

CADMUS 2

Norra Dryckesgränd 3–5, Järntorgsgatan 5

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

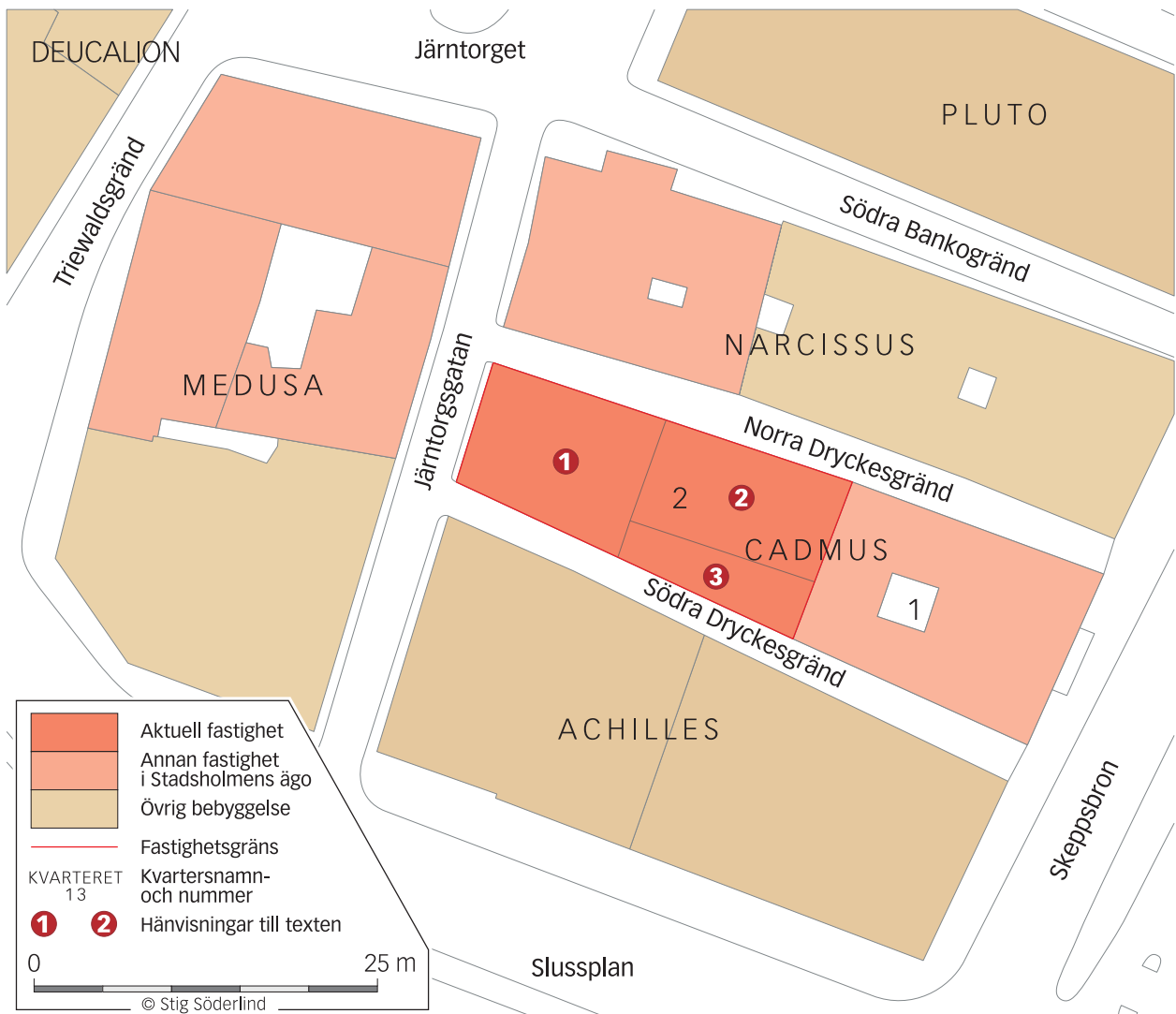
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 BYGGNADSDDEL SOM MOTSVARAR HUVUDBYGGNAD
- 2 BYGGNADSDDEL SOM MOTSVARAR EN NORDLIG FLYGEL
- 3 LÄGRE BYGGNADSDDEL SOM MARKERAR GÅRD

EXTERIÖREN HAR UTFORMATS FÖR ATT PASSA IN MED DEN OMGIVANDE ÄLDRE BEBYGGELSEN. FASADERNA ÄR SLÄTPUTSADE, TAKLISTERNA PROFILERADE OCH TAKEN PLÅTKLÄDDA. FOTO: J. MALMBERG.

Byggnaden uppfördes 1939-1940 i samband med att den äldre bebyggelsen på tomten revs. Avsikten var att det nya huset till det yttre skulle samstämma med den omgivande, ålderdomliga bebyggelsen.

Särskilt arbete lades ner på de tre sandstensportalerna, vars utseende baserades på den rivna fastighetens portaler från 1600- och 1700-talet. Man har också försökt att i stora drag behålla den tidigare bebyggelsens volym.

Till skillnad från det yttre inreddes lägenheterna efter samtida ideal. Köken är små vilket skulle förhindra att de hyrdes ut till inneboende. Hallarna har golv av kalkstensplattor. Planlösningar och snickerier är till stor del bevarade från uppförandet 1939-1940, även om kök och våtutrymmen har renoverats sedan dess.

Cadmus 2 är en del av Gamla stans unika och omistliga bebyggelse och är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns

många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmäckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

PORTAL MOT GÅRDEN I DEN RIVNA BEBYGGELSEN, VILKEN INSPIRERAT UTFORMNINGEN AV PORTALERNA VID NORRA DRYCKESGRÄND. OKÄND FOTOGRAF ÅR 1939. SSM:S ARKIV F 22266.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel,

inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Uppförandet

Byggnaden uppfördes under åren 1939-1940. Den tidigare bebyggelsen på tomten var från 1600-talet och bestod av en huvudbyggnad i väster, två flyglar och en gård. Då Skönhetsrådet inför rivningen 1939 genomförde en inventering fanns kraftiga sättnings-skador, vilket förmodligen var anledningen till att byggnaderna inte ansågs möjliga att renovera.

Arkitekt till nybyggnaden var Ernst Grönwall och byggherre Melchior Lindholms Fastighetsaktiebolag. Lindholm var ägare till restaurang Bacchi Wapen, som upptog de nedre våningarna mot Järntorgsgatan i den äldre byggnaden. Hans avsikt med nybyggnaden var bland annat att återuppbygga restaurangen som funnits i fastigheten sedan 1800-talets slut. Den äldre bebyggelsen revs helt och hållet, även källarvåningen. Nybyggnaden fick en ny grundläggning på betongpålar.

SANDSTENSPORTALEN MOT JÄRNTORGSGATAN ÄR EN KOPIA AV DEN 1700-TALSportal som tidigare fanns på samma plats. Porten är av ek med tio utanpåliggande fyllningar. Ovanför dörren finns ett överljusfönster med en dekor av växter, putti och initialerna B W (Bacchi Wapen) i smidesjärn. Foto: J. Malmberg.

TVÅ LIKADANA SANDSTENSportaler finns mot Norra Dryckesgränd. Deras utformning har inspirerats av en 1600-talsportal som tidigare satt mot gården i den gamla huvudbyggnaden. Foto: J. Malmberg.

Tankar bakom husets utformning

Ambitionen vid uppförandet var att det nya huset skulle smälta in i Gamla Stans ålderdomliga stadsmiljö. Byggnaden uppfördes med slätputsade fasader, socklar av natursten, profilerad taklist och portaler av sandsten. Taket täcktes med plåt, stuprör och fönsterbleck gjordes av koppar. Man eftersträvade också att till viss del behålla den gamla bebyggelsens volym. Den del av nybyggnaden som motsvarar huvudbyggnaden i väster är avfärgad i en annan nyans än de östra delarna, och har ett eget takfall (Nr 1 på kartan). Den nordöstra delen (Nr 2), med samma höjd som huvudbyggnaden, motsvarar flygeln längs norra tomtgränsen. Den lägre delen i sydost (Nr 3) markerar den före detta gårdens läge.

Ingenting av den äldre bebyggelsen återanvändes

vid uppförandet av det nya huset. Sandstensportalen mot Järntorgsgatan är en kopia av den 1700-talsportal som tidigare fanns på samma plats. Utformningen av de två identiska sandstensportalerna mot Norra Dryckesgränd har baserats på en 1600-talsportal som fanns mot gården i den rivna huvudbyggnaden. Den helfranska dubbelporten till restaurang Bacchi Wapen vid Järntorgsgatan flyttades till Lillienhoffska palatset vid Götgatan, som då var under restaurering.

Interiören fick till skillnad från exteriören en modern inredning i funktionalismens anda. Lägenheterna består till stor del av en- och tvårummare med små kök utan matplats, vilket skulle förhindra att köket hyrdes ut till inneboende. Fram till 1939 hade restaurangens personal bott i huset och möjligen var tanken att även de nya lägenheterna skulle bebos av restaurangpersonalen.

LÄGENHETERNA INREDDES ENLIGT 1930-TALETS
IDEAL OCH MED SMÅ KÖK UTAN MATPLATS.
FOTO: J. MALMBERG.

Renoveringar sedan uppförandet

Fastigheten förvärvades av AB Stadsholmen 1987. Restaurangens lokaler har byggts om vid flera tillfällen sedan uppförandet och heter inte längre Bacchi Wapen. Under 1990-talet renoverades fasader, tak och bostadslägenheter. I lägenheterna nyinstallerades vatten, ventilation och sanitet. Kök och badrum fick till stor del ny inredning samt nya ytskikt. I flera av hallarna har taken sänkts, förmodligen i samband med den nya ventilationsdragningen. Lägenheternas fönster byttes till lika de befintliga men med bättre ljudisolering. Även altanens räcke byttes mot ett barnsäkert, likt det befintliga. I trapphusen tillkom galler där fönsteröppningarna sitter lågt, och de ursprungliga lägenhetsdörrarna av teak byttes mot sådana som uppfyllde brandsäkerhetskraven. Vinden tilläggsisolerades och på taket byggdes ett fläktrum.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Cadmus 2 har fasader mot Järntorgsgatan samt Norra och Södra Dryckesgränd. Stommen är av tegel och betong, murarna är slätputsade ovanför

en sockel av natursten. Huset är tre våningar högt mot Järntorgsgatan i väster men fyra våningar i de nordöstra delarna, beroende på gatans lutning ner mot Skeppsbron. Genom nyansskillnader i putsens avfärgning, samt att en del är lägre, delas byggnaden in i en västlig del motsvarande en huvudbyggand (Nr 1 på kartan) en nordostlig flygeldel (Nr 2) och en lägre del i sydost (Nr 3).

Taken är brutna och plåttäckta ovanför profiletrade taklister. Huvudbyggnadens vindsvåning har femton plåtklädda takkupor mot de tre omgivande gatorna. Mot Järntorgsgatan finns en sandstensportal med ekport. Ovanför dörren finns en dekor av växter, putti och initialerna B W (Bacchi Wapen) i smidesjärn. På var sida om portalen finns två höga fönsteröppningar mot restaurangen. I bottenvåningen mot Norra Dryckesgränd finns två sandstensportaler med enkeldörrar av vertikala ekplankor och ovala ljusinsläpp. Det finns också två nedgångar till källarna genom släta enkeldörrar varav den östra öppningen togs upp på 1970-talet. Den lägre, sydöstra delen av fastigheten, är tre våningar hög och kröns av en takterrass med ett smitt järnräcke.

Interiör

Restaurangen upptar stora delar av de två nedre våningarna samt källare och har egna interna trappor. Nedan kommenteras endast fastighetens lägenheter.

Innanför de två sandstensportalerna vid Norra Dryckesgränd finns trappor som leder upp till bostadsvåningarna. Trapphusen har svängda trapplopp med vilplan och steg av marmor. I den nedre våningen är den rundade handledaren av järn och i de övre våningarna av ek. Lägenheternas ytterdörrar är släta, brandsäkra enkeldörrar, insatta vid reno-

veringen på 1990-talet. De släta dörrfodren av teak är bevarade från uppförandet.

Flertalet lägenheter är små med ett eller två rum, badrum samt ett litet kök eller kokvrå. Planlösningarna är bevarade från uppförandet. Snickerierna är enkla med släta foder och lister. Fönsterbänkarna i rummen är av marmor. I flera av lägenheterna är hallens ursprungliga kalkstensgolv synligt. Badrum och kök fick ny inredning och nya ytskikt på 1990-talet men viss köksinredning, med skänkskåp samt i vissa fall arbetsbänk av teak, finns bevarad.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.